

TARJIMADA MILLIY-MADANIY XOS SO‘ZLARNING ADEKVAT TALQINI

Sarvinoz Sattorova,

Xalqaro innovatsion universitet magistranti

ADEQUATE INTERPRETATION OF NATIONAL AND CULTURAL REALIA IN TRANSLATION

Sarvinoz Sattorova,

Master's student of the International Innovative University

АДЕКВАТНАЯ ПЕРЕДАЧА НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНО МАРКИРОВАННОЙ ЛЕКСИКИ В ПЕРЕВОДЕ

Sarvinoz Sattorova,

магистрант Международного инновационного университета

E-mail:

komilsattorov1787@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada tarjima jarayonida milliy-madaniy xususiyatlarni ifodalovchi xos so‘zlarning adekvat talqini muammosi tahlil qilinadi. Xususan, xalq turmushiga oid lisoniy birliklarning badiiy matndagi o‘rni, ularning semantik va pragmatik vazifalari hamda tarjimada yuzaga keladigan muammolar yoritiladi. Tadqiqot davomida transliteratsiya, ekvivalentlash, izohli tarjima kabi usullarning afzallik va kamchiliklari aniqlanib, funksional yondashuvning ustuvorligi asoslab beriladi. Shuningdek, milliy koloritni saqlash va tarjima matning tushunarligini ta‘minlash o‘rtasidagi muvozanat masalasi muhokama qilinadi. Natijada tarjimada xos so‘zlarni qo‘llashda kontekst va kommunikativ vazifaga asoslangan yondashuv eng samarali strategiya ekanligi xulosaga keltiriladi.

Kalit so‘zlar: tarjima, xos so‘zlar, milliy kolorit, transliteratsiya, pragmatik adekvatlik, funksional yondashuv, badiiy tarjima, lingvomadaniyat.

Abstract. This article analyzes the problem of adequate interpretation of national and cultural realia in the process of translation. In particular, it examines the role of culture-specific lexical units related to people’s way of life in literary texts, as well as their semantic and pragmatic functions and the challenges that arise in translation. The study identifies the advantages and disadvantages of such methods as transliteration, equivalence, and descriptive (explicatory) translation, and substantiates the priority of the functional approach. In addition, the paper discusses the issue of maintaining a balance between preserving national coloring and ensuring the comprehensibility of the translated text. The findings demonstrate that a context- and function-based approach to rendering culture-specific words is the most effective strategy in translation practice.

Keywords: translation, culture-specific words, national coloring, transliteration, pragmatic adequacy, functional approach, literary translation, linguoculture.

Аннотация. В данной статье анализируется проблема адекватной передачи национально-культурно маркированной лексики в процессе перевода. В частности, рассматривается роль языковых единиц, отражающих образ жизни народа, в художественном тексте, а также их семантические и прагматические функции и

трудности, возникающие при переводе. В ходе исследования выявляются преимущества и недостатки таких способов перевода, как транслитерация, эквивалентный и описательный перевод, и обосновывается приоритет функционального подхода. Кроме того, обсуждается проблема сохранения национального колорита и обеспечения понятности переводного текста. В результате делается вывод о том, что наиболее эффективной стратегией перевода является подход, основанный на учёте контекста и коммуникативной функции лексических единиц.

Ключевые слова: перевод, культурно-специфическая лексика, национальный колорит, транслитерация, прагматическая адекватность, функциональный подход, художественный перевод, лингвокультура.

KIRISH.

Zamonaviy tarjimashunoslikda milliy-madaniy xususiyatlarni aks ettiruvchi lisoniy birliklarning tarjimasida eng dolzarb va murakkab muammolardan biri sifatida e'tirof etiladi. Xususan, xalq turmush tarziga oid xos so'zlar muayyan etnosning tarixiy tajribasi, urf-odatlarini, ijtimoiy munosabatlari hamda mentalitetini o'zida mujassam etgan bo'lib, ular badiiy asarning milliy koloritini belgilovchi asosiy vositalardan hisoblanadi.

Tarjima jarayonida bunday birliklarni adekvat talqin etish tarjimondan nafaqat til bilimini, balki chuqur madaniy kompetensiyani ham talab etadi. Chunki ko'plab milliy tushunchalar boshqa tillarda mavjud emas yoki ular bilan faqat qisman mos keluvchi birliklar mavjud bo'ladi. Natijada tarjimon oldida ikki yo'nalishli murakkab vazifa yuzaga keladi: bir tomondan, asliyatdagi milliy xususiyatlarni saqlab qolish, ikkinchi tomondan esa tarjima matnini kitobxon uchun tushunarli qilish.

Mazkur muammoning dolzarbligi shundaki, noto'g'ri tarjima qarorlari natijasida badiiy asarning estetik qiymati pasayadi, muallif ko'zlagan badiiy ta'sir buziladi hamda milliy mentalitet noto'g'ri talqin qilinishi mumkin. Masalan, o'zbek va tojik xalqlariga xos bo'lgan ayrim muomala va urf-odatlar (mehmondo'stlik, ijtimoiy masofa, diniy marosimlar) tarjimada yetarlicha aks ettirilmasa, xorijiy kitobxon asar mazmunini to'liq anglay olmaydi. Shu bois ushbu maqolaning maqsadi – milliy turmushga oid xos so'zlarning tarjimasida qo'llaniladigan usullarni tahlil qilish, ularning afzallik va kamchiliklarini aniqlash hamda funksional yondashuv asosida optimal tarjima strategiyalarini asoslashdan iborat.

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA ADABIYOTLARNING TAHLILI.

Tadqiqot kompleks yondashuv asosida olib borildi va quyidagi metodlardan foydalanildi:

1. *Qiyosiy-tarjimaviy tahlil.* O'zbek tilidagi badiiy matnlar va ularning rus hamda boshqa tillardagi tarjimalari solishtirildi. Bu usul orqali milliy xos so'zlarning qanday tarjima qilinganligi va bunda qanday muammolar yuzaga kelgani aniqlandi.

2. *Kontekstual-semantik tahlil.* Har bir xos soʻzning matndagi vazifasi, uning emotsional-ekspressiv yuklamasi va kommunikativ roli oʻrganildi.

3. *Deskriptiv metod.* Tarjimada qoʻllanilgan usullar (transliteratsiya, ekvivalentlash, izohli tarjima va boshqalar) tizimli ravishda tavsiflandi.

4. *Funksional-pragmatik yondashuv.* Xos soʻzlarning tarjimada qanday kommunikativ vazifani bajarishi va kitobxon ongida qanday taʼsir uygʻotishi tahlil qilindi.

Tadqiqot materiali sifatida oʻzbek adabiyotining turli janrdagi asarlari, ularning tarjimalari hamda tarjimashunoslikka oid ilmiy manbalar olindi.

NATIJALAR.

Tadqiqot natijasida quyidagi muhim ilmiy xulosalar olindi:

1. *Milliy xos soʻzlar badiiy matnning asosiy semantik qatlamini tashkil etadi.* Bunday birliklar faqat predmet yoki hodisani nomlash bilan cheklanmay, balki keng madaniy axborotni ham uzatadi. Masalan, “keling” kabi oddiy murojaat shakli oʻzbek xalqining mehmondoʻstlik anʼanasini ifodalaydi.

2. *Pragmatik adekvatlik buzilishi keng tarqalgan muammo.* Tarjimada milliy xususiyatlarning eʼtibordan chetda qolishi natijasida: obrazlarning xarakteri toʻliq ochilmaydi, dialoglarning tabiiyligi yoʻqoladi, asarning emotsional taʼsiri kamayadi. Masalan, ayrim tarjimalarda milliy muomala shakllarining tushirib qoldirilishi asar ruhining susayishiga olib kelgan.

3. *Transliteratsiya usulining ikki tomonlama tabiati aniqlandi. Afzalliklari:* milliy koloritni saqlaydi; yangi tushunchalarni tarjima tiliga olib kiradi; asliyatga yaqinlikni taʼminlaydi.

Kamchiliklari: ortiqcha qoʻllanganda matnni tushunishni qiyinlashtiradi; kitobxon uchun begonalik hissini kuchaytiradi.

4. *Muqobil mavjud boʻlsa, transliteratsiya nooʻrin.* Masalan:

“salom” → “zdravstvuyte”

“aka” → “starshiy brat” Bu kabi hollarda milliy boʻyoq minimal boʻlib, funksional moslik ustuvor hisoblanadi.

5. *“Gapiruvchi ismlar” tarjimasi murakkab masala.* Bunday ismlar semantik yuklamaga ega boʻlib, oddiy transliteratsiya orqali ularning mazmuni yoʻqoladi. Natijada obrazning badiiy ifodasi susayadi.

6. *Diniy va tarixiy nomlarda anʼanaviylik ustuvor.* Tarjima tilida shakllangan variantlardan foydalanish (masalan, diniy shaxslar nomlari) kitobxon ongida toʻgʻri assotsiatsiyalarni shakllantiradi.

MUNOZARA.

Olingan natijalar shuni ko'rsatadiki, tarjimada milliy xos so'zlarga nisbatan bir xil yondashuvni qo'llash mumkin emas. Har bir birlik o'z konteksti va vazifasiga qarab alohida baholanishi kerak. Transliteratsiya va ekvivalentlash o'rtasidagi muvozanatni topish tarjimon mahoratining asosiy mezonlaridan biridir. Agar tarjimon faqat milliylikni saqlashga intilsa, matn sun'iy va tushunarsiz bo'lib qoladi. Aksincha, haddan tashqari moslashtirish asarning milliy ruhini yo'qotadi. Shu nuqtayi nazardan, funksional yondashuv eng samarali strategiya sifatida ajralib chiqadi. Bu yondashuv quyidagi tamoyillarga asoslanadi:

- har bir so'zning kontekstdagi vazifasini aniqlash;
- tarjima tilida shu vazifani bajaruvchi vositani tanlash;
- kitobxonning madaniy tajribasini hisobga olish.

Bundan tashqari, izohli tarjima, kombinatsiyalangan usullar (transliteratsiya + izoh) ham samarali vosita sifatida e'tirof etiladi. Ayniqsa, ilmiy va badiiy tarjimalarda bu usul keng qo'llanishi mumkin.

XULOSA.

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, milliy turmushga oid xos so'zlarni tarjima qilish tarjimashunoslikning eng murakkab va dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi. Bunday lisoniy birliklar muayyan xalqning tarixiy tajribasi, madaniy qadriyatlari, urf-odatlar va mentalitetini o'zida mujassam etganligi sababli, ularni boshqa tilga oddiy leksik moslik asosida o'girish yetarli emas. Aksincha, tarjimon ushbu birliklarning matndagi funksional, semantik va pragmatik vazifalarini chuqur tahlil qilishi zarur. Umuman olganda, milliy xos so'zlarni tarjima qilish muammosi hali to'liq o'rganilmagan bo'lib, bu yo'nalishda nazariy va amaliy tadqiqotlarni davom ettirish zarur. Kelgusida ushbu masalani chuqurroq o'rganish tarjima sifatini oshirish, turli madaniyatlar o'rtasidagi muloqotni yanada samarali tashkil etish va milliy adabiyotlarni jahon miqyosida keng targ'ib qilishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Aminova N. "Qalb" asari bevosita tarjimasini. "Jahon adabiyoti" may-iyul soni. 2013-yil.
2. Досбаева Н.Т. Бевосита таржимада бадий услубни қайта тиклаш. Филол. фан. номз.дисс. автореф. – Т.: 2011.
3. Файзулласва Р.К проблеме передачи национального колорита в художественном переводе: Автореф. дисс. ... канд. филол. наук. – Т.: 1972.
4. Комиссаров В.Н. Слово о переводе. М, 1973. с.173.
5. Комиссаров В.Н. Лингвистика перевода. - ИМО, 1980. - 167 с.
6. Конрад Н.И. «Сердце» русской перевод. - Ленинград., 1935. 125 с.
7. <https://cyberleninka.ru/article/n/milliy-o-ziga-xos-so-zlarning-o-zbek-tiliga-tarjima-qilishdagi-murakkabliklari>
8. <https://inlibrary.uz/index.php/international-scientific/article/view/99475>